

מרחבי למידה המקדמים למידה משמעותית והמפתחים תפקודי לומד

בהקשרים חברתיים ערכיים

"מרחב למידה משקף את הרעיון כי הלמידה מתרחשת בכל מקום ובכל עת ועל ידי כל אחד. מערכת היחסים בין האנשים, התהליכים והתכנים במרחב משקפים את מציאות החיים. דילמות, בעיות, רעיונות, עקרונות ומושגים מהווים מרכיבים מהותיים במרחב הלמידה." (לזין, 1999)

מבוא

תפיסה והנחות יסוד

הפניית זרקור למרחבי למידה מהווה חלק מהמגמה להבניית למידה משמעותית במערכת החינוך בכלל ובתחום החברתי-ערכי בפרט. ההנחה היא שלמידה משמעותית מתקיימת תוך יצירת יחסי גומלין עם הסביבה במגוון מרחבים. מרחב הלמידה הינו אחד מהרכיבים המרכזיים ביצירת התנאים המאפשרים תהליכי הוראה-למידה משמעותיים, בזיקה לתפקודי לומד-מלמד.

(מבוסס על: "משהו טוב קורה עכשיו - אבני דרך בלמידה משמעותית", משרה"ח, אוגוסט, 2014)

החתירה ללמידה משמעותית עולה בקנה אחד עם השאיפה לפיתוח לומד בעל הכוונה עצמית. העקרונות לפיתוח לומד בעל הכוונה עצמית מתייחסים למאפייני הלומד ולמאפייני הסביבה הלימודית. גם בהקשר זה מרחב הלמידה מקבל משמעות מרכזית (סקאגר, 1984 בתוך: זילברשטיין, מ', גבע, ע' 1992).

תפקיד המורה הוא לאפשר ללומד לפתח תפקודים שונים, בין השאר, על ידי התנסויות ושיח בסביבות שונות. ההבנה המשמעותית שהלומד ירכוש נתפסת ע"י חוקרים כתהליך מתמשך של בנייה פעילה שיכולה להתרחש על-ידי ניסוח משמעויות, הנגדתן, בדיקה הדדית והסקת מסקנות משותפות - תהליך המתרחש בהקשר הבינאישי והחברתי. פריירה, 1981, 1978, Vygotsky, 1993; Perkins, 1992; (ברוקס וברוקס, 1997; סלומון וחובריו בתוך בירנבוים, 1999).

עקרונות מנחים בהבניה ובהפעלת מרחב למידה המקדם למידה חברתית-ערכית

- העקרונות הבאים מבוססים על העקרונות הנמצאים בבסיס הלמידה החברתית-ערכית (ותכנית מפתח ה"ב) וכן על מרכיבי הלמידה המשמעותית (ע.מ.ר):
1. **בחירה** - המרחב יאפשר בחירה בהיבטים שונים, ביניהם: תכנים, התנסויות, משאבים, שותפים לפעילות.
  2. **למידה חווייתית-התנסותית** - המרחב יזמן למידה חווייתית תוך התנסות ומעורבות פעילה של הלומדים בהקשרים חברתיים ערכיים.
  3. **גיוון** - המרחב יאפשר למידה והתנסות במגוון תכנים, ערכים, מיומנויות, דרכי הוראה למידה ועוד.
  4. **רלוונטיות** - המרחב יאפשר למידה והתנסות בחיבור לסוגיות ערכיות תוך קישור לעולמם של הלומדים ולאקטואליה ותוך התאמה למאפייני הלומדים.
  5. **מהלכה למעשה** - המרחב יאפשר תרגום של התכנים והמסרים החברתיים-ערכיים להתנהגויות ויעודד את יישומן של ההתנהגויות, מהלכה למעשה.
  6. **רב מימדיות** - המרחב יאפשר מתן ביטוי לתפקודי לומד מגוונים ויקדם את המימדים השונים בלמידה: קוגניטיבי, ערכי, רגשי, מטה-קוגניטיבי, חברתי, תחושתית.

שיקולי הדעת בהבניה ובהפעלת מרחב למידה המקדם למידה חברתית-ערכית

- הגדרת תפקידו/מקומו של מרחב הלמידה בתהליך ההוראה-למידה (גירוי ללמידה חדשה, מיקוד בתהליך למידה שלם, תוצר של תהליך הלמידה)
- הגדרת התחומים ללמידה ולהתנסות במרחב (לדוגמה: ערך/ערכים, מיקוד בתחום דעת אחד, ביטוי למספר תחומי דעת)
- הגדרת השותפים ביצירה ובהפעלת המרחב, ביניהם: מורים, תלמידים, הורים
- הלימה בין התכנים והפעילויות לבין המאפיינים הפיזיים של המרחב
- יצירת חיבורים בין הנלמד בכיתה לבין הלמידה וההתנסות במרחב
- שילוב תהליכי הערכה בשלבי הלמידה השונים ע"י המורה והלומד (הערכה עצמית והערכת עמיתים) עפ"י גישת ה.ל.ה.

משרד החינוך
המינהל הפדגוגי
אגף א' לחינוך יסודי
המחלקה לחינוך לחיים בחברה

הכלי להתבוננות במרחבי הלמידה בהקשרים חברתיים ערכיים

הכלי כולל ארבעה מימדים המתקיימים במרחב הלמידה: היבט תוכני, היבט אקלימי, היבט תהליכי-מתודי והיבט פיזי-ארגוני (סלומון, 1986). בנוסף מפרט הכלי את הקריטריונים להתייחסות בכל מימד. הקריטריונים נמצאים בזיקה לעקרונות הלמידה וההתנסות בתחום החברתי-ערכי וליעדי משרד החינוך, בכלל זה: למידה משמעותית (ע.מ.ר), תפקודי לומד, שיח מוגן וביטויי התנהגות הנגזרים מערכי מפתח ה"ב".

השימושים האפשריים בכלי

- **למידה** - גיבוש שפה משותפת בצוות החינוכי בנוגע למרחבי הלמידה המקדמים למידה והתנסות משמעותיות בהקשרים חברתיים-ערכיים.
- **תכנון** - הבניית מרחבי הלמידה כך שיתנו מענה למטרות ולצרכים בדגש על פיתוח תפקודי הלומד ועיסוק בתכנים חברתיים-ערכיים.
- **התבוננות והערכה** - ביצוע תהליכי הערכה לצורך שיפור הלמידה וההתנסות במרחב תוך ניהול שיח מקדם.
- ועוד

התבוננות במרחבי הלמידה בהקשרים חברתיים ערכיים

תיאור מרחב הלמידה:

(מיקום, נושא מרכזי, תחום דעת, ערכים, אוכלוסיית יעד)

הביטויים לקריטריון במרחב	קריטריונים להתייחסות	המימד
	<p>מרחב הלמידה מזמן למידה והתנסות חברתית ערכית בדגש על:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. תכנים, נושאים ומושגים מרכזיים בתחום הנלמד (בדגש על ערכים) 2. דילמות חברתיות ערכיות בנושא הנלמד 3. מסרים חברתיים מרכזיים הרלוונטיים לחיי הלומדים	היבט תוכני
	<p>הפעילות במרחב הלמידה מזמנת ללומדים:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. שיח מוגן ומקדם סביב דעות, רגשות, צרכים 2. ניהול אינטראקציות מקדמות (תוך יישום ערכים) 3. יישום של נורמות וכללים שנקבעו	היבט אקלימי
	<p>מרחב הלמידה מזמן למידה והתנסות חברתית ערכית בדגש על:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. מגוון דרכי למידה (למשל: האזנה, שיתוף, הדגמה, צפייה, עיון, ניסוי) 2. מעורבות פעילה ועבודה בצוות 3. פיתוח תפקודי הלומד	היבט תהליכי מתודי
	<p>מרחב הלמידה מזמן ללומדים:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. מגוון מסגרות ללמידה ולהתנסות (אישי, קבוצות, מליאה; חד גילי, רב גילי; עצמאי, בליווי מנחה) 2. נגישות למשאבים (מקורות מידע, ציוד, אחר) 3. הצגת תוצרים אישיים וקבוצתיים	היבט פיזי ארגוני